

SİVİL TOPLUM VE DEMOKRASİ

Sivil toplum, “devletten ayrı ve bağımsız bir yapısı olan, gönüllülük esasına göre hareket eden ve toplum menfaatleri doğrultusunda çalışan kuruluşlar olarak” ifade edilebilir.

Nuri ÇELİK
İçişleri Bakanlığı
Demekler Denetçisi

Sivil toplum kavramı üzerinde bu zamana dek birçok tanımlamalar yapılmış olsa da tam manasıyla birliktelik sağlanamamıştır. Bu anlamda sivil toplum kavramı muğlak bir ifade olarak literatürde yerini almaya devam etmektedir. Ancak yapılan farklı tanımlamalar sivil toplum kavramına zenginlik katmış ve farklı bakış açıları getirilmesine yardımcı olmuştur. Şu halde en basit tanımıyla sivil toplum, “devletten ayrı ve bağımsız bir yapısı olan, gönüllülük esasına göre hareket eden ve toplum menfaatleri doğrultusunda çalışan kuruluşlar olarak” ifade edilebilir.

Demokrasi, köken olarak antik çağlara dayanan, insanlığın her zaman diliminde ortak gayesi olan, zamana ve mekana göre şekillenen bir kavram olmuştur. Ancak demokrasi çoğu zaman halkın kendi kendini yönetmesi rejimi olarak tanımlanmıştır. Gelişen toplum yapısı

düşünüldüğünde doğrudan demokrasinin mümkün olamayacağı açıktır. Temsili demokraside ise halkın yönetime katılımını üst seviyeye çıkaracak argümanlara ihtiyaç vardır. Sivil toplum örgütleri, halkın kendisini ilgilendiren konularda söz sahibi olmasını ve böylece etkin olarak yönetime katılmasını sağlamada önemli bir araçtır. Bu anlamda sivil toplum örgütleri halkın yönetime katılmasında en etkin rolü oynayarak, halk ile devlet arasında köprü vazifesi görmektedirler.

Doğrudan bağlantı kurulduğunda demokratikleşme yolunda sivil toplumun önemi, halkın kendi istek ve tercihlerine uygun kararların devlet iktidarı tarafından dikkate alınması ve iktidarı elinde bulunduranları bu yönde hareket etmeye yönlendirme çabası olarak ön plana çıkmaktadır.

Türkiye’de sivil toplumun gelişim sürecine baktığımızda, cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında Osmanlıdan büyük bir vakıf mirası devralındığı ve bu konuda genç cumhuriyetin iyi bir başlangıç yaptığı söylenebilir.

Batı toplumlarının gelişim sürecinde ve batı siyasal geleneği içinde doğup gelişen sivil toplum kavramı farklı düşünsel yapılara göre birçok şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan en çok referans olarak gösterilen tanım ise liberal demokrasinin öncü isimlerinden Larry Diamond’a ait olanıdır. Buna göre Diamond (1994) sivil toplumu şöyle tanımlamaktadır: *“Sivil toplum örgütlü sosyal yaşamın gönüllü, kendi kendini üreten, kendi kendini destekleyen, devletten özerk olup bir yasal düzen ya da ortak kurallara bağlı olan alanıdır... Sivil toplum özel alan ve devlet arasında duran aracı bir varlıktır.”*

Dahrendorf ise sivil toplumu; *“kanun hakimiyetinin olduğu, öte yandan özerk kurumlardan oluşan bir ara sektörün yaygın bir biçimde geliştirilmesi yani devlet ya da bir başka merkezi otorite tarafından yönetilmeyen, halkın iradesini temsil eden kurumlar”* olarak ele almaktadır.

Başka bir tanıma göre ise sivil toplum, baskı grubu oluşturarak siyasi

kararlar üzerinde etki yapmak olanağını bulamamış bireylere bu olanağı veren örgütlenmiş ya da örgütlenmemiş sivil birliklerdir.

Sivil toplum kavramının çeşitli aşamalardan geçerek, bugünkü anlamına ulaşan tanımına yer verecek olursak “Sivil toplum, gönüllülük esasına göre kendi kendini oluşturan, kendi destekçilerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü sosyal bir yapılandırma.”

Türkiye’de sivil toplumun gelişim sürecine baktığımızda, cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında Osmanlıdan büyük bir vakıf mirası devralındığı ve bu konuda genç cumhuriyetin iyi bir başlangıç yaptığı söylenebilir. 1946 yılında çok partili hayata geçilmesiyle birlikte ve demokrat partinin iktidara gelmesiyle, tek parti döneminde gelişimi yavaşlamış olan sivil toplum örgütlerinin yeniden sahneye çıktığını görmekteyiz. 1961 anayasasıyla beraber kişisel hak ve özgürlüklerin genişlediğini ve bu doğrultuda sivil toplum örgütlerinin sayısında ve faaliyetlerinde bir artış olduğunu görmekteyiz. 1961

Çoğulcu demokrasiler ancak halkın katılımı ile gerçekleştirilebilir. Katılımın sağlanmadığı yönetimler demokrasi adına azınlık yönetimlerine yol açmaktadırlar.

anayasasının çoğulculuğa ve özgürlüğe önem vermesinin yanında 1982 anayasası daha az katılımcı bir demokrasi anlayışını benimsemiştir. Bu anlamda sivil toplum örgütlerinin siyasetle uğraşmalarını yasaklamış ve sadece kendi alanları ile ilgili konularda faaliyet göstermelerine izin vermiştir. 1990’lı yıllara gelindiğinde ise bir nebze olsun 80’li yılların atmosferinden çıkmış ve belirli ölçüde rahatlatma sağlanmıştır. Türkiye’nin AB’ye aday ülke statüsünü kazandığı Helsinki zirvesinden sonra Türkiye’de yoğun bir reform süreci yaşanmış ve AB siyasi kriterlerine uyum amacıyla birçok yasa ve mevzuat düzenlemesi yapılmıştır. Yapılan düzenleme ve değişikliklerle beraber bugün gelinen noktada demokratik bir sivil toplum yapısının gelişimi açısından uygun bir ortamın sağlandığı söylenebilir. Fakat demokrasinin dinamik bir yapısının olması nedeniyle ve gelişen toplum yapısına uyum sağlamak amacıyla mevzuat anlamında yapılması gereken yenilik ve değişikliklerin olması kaçınılmazdır.

Çoğulcu demokrasiler ancak halkın katılımı ile gerçekleştirilebilir. Katılımın sağlanmadığı yönetimler demokrasi adına azınlık yönetimlerine yol açmaktadırlar. Katılımcılığın sağlanmasında dernekler, vakıflar, sendikalar gibi gönüllülük esasına dayalı sivil toplum kuruluşları gereklilik açısından çok önemli bir yere sahiptir. Demokrasi ve sivil toplum kuruluşları, birbirlerinin göstergesi durumundadır. Eğer bir ülkede demokrasi gelişmişse örgütlenme özgürlüğü de gelişmiş ve sivil toplum kuruluşları da toplumda yaygınlaşmış demektir. Sivil toplum kuruluşları gelişmiş ve ülke demokrasisi için ağırlığını koymuşsa, demokrasi de

en güçlü dayanaklarından birini bulmuş demektir.

Sivil toplum kuruluşlarının üstlendikleri işlevleri arasında, kamuoyu oluşturmak suretiyle, bireylerin taleplerini dile getirmesine ve dikkate alınmasına yardımcı olmak ve gerek örgüt içi yapıları itibarıyla gerekse bizatihi var olmaları sebebiyle, çoğulcu bir toplum yapısının sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedirler.

Sivil toplum kuruluşları devlet iktidarını kontrol altında tutma, halkın yönetime katılım düzeyini yükseltme, demokratik anlayışı geliştirme, bilgiyi toplumun geniş kesimlerine yayma, yeni fikirlerin geliştirilerek yayılmasını sağlama, siyasal sistemin halka karşı sorumluluğunu artırma ve siyasal kültürü geliştirme gibi özelliklere sahiptir.

Devlete bağlı olmadan, gönüllülük esasına dayalı olarak, ortak bir amaç doğrultusunda kurulan sivil toplum kuruluşları halkın katılımının en üst seviyede sağlandığı kuruluşlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda halk yalnızca seçimlerde oy verme işlevini yerine getiren seçmen kimliğinden uzaklaşarak, sivil toplumun bir üyesi olması dolayısıyla aktif bir vatandaş kimliği kazanmaktadır. Yani vatandaşlar sivil toplum faaliyetlerine katılarak siyasal mekanizmayı yönlendirme işlevi sayesinde yönetimde bir şekilde rol almış olmaktadır.

Günümüz sivil toplum kuruluşları iyi işleyen bir demokrasi için daha açık bir deyişle toplumsal mutabakat, sosyal sınıflar arası diyalog ve halkın yönetime katılmasının sağlanması için kaçınılmaz kurumlar haline gelmiştir. Kısacası sivil toplum kuruluşları demokratikleşmenin en temel unsurlarıdır. Sivil toplum kuruluşları

vatandaşları sadece oy vermekle sınırlı bir yapıdan çıkarmış ve yönetim sürecine katmıştır. Demokrasinin en temel özelliği, katılımın en üst düzeyde olması, iş ve işlemlerin şeffaf olmasıdır. Toplumun her kesimi sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kendi istek ve görüşlerini, toplumun sorunlarına yönelik çözüm önerilerini dile getirme ve bu sayede demokratik sürece katkıda bulunma gibi önemli bir işlevi yerine getirmiş olmaktadır. Bu açıdan sivil toplum örgütleri demokrasinin var olması için temel bir görev üstlenmektedirler.

Son yıllarda sıkça kullanılmaya başlanan “yönetişim” kavramı üçüncü sektör olarak bilinen sivil toplum örgütleri, kamu ve özel kuruluşların katılımıyla ortak bir yönetim oluşturulması anlamına gelmektedir. Bu açıdan baktığımızda yönetim kavramının güçlenmesi sürecinde sivil toplum hayati bir önem arz etmektedir.

Demokrasinin pekiştirilip, yayılması farklı düşünce ve görüşlerin özgür bir biçimde ifade edilmesinin

Devlete bağlı olmadan, gönüllülük esasına dayalı olarak, ortak bir amaç doğrultusunda kurulan sivil toplum kuruluşları halkın katılımının en üst seviyede sağlandığı kuruluşlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Son yıllarda sıkça kullanılmaya başlayan “yönetişim” kavramı üçüncü sektör olarak bilinen sivil toplum örgütleri, kamu ve özel kuruluşların katılımıyla ortak bir yönetim oluşturulması anlamına gelmektedir. Bu açıdan baktığımızda yönetim kavramının güçlenmesi sürecinde sivil toplum hayati bir önem arz etmektedir.

sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Ayrıca, vatandaşların siyasi hayata katılımlarının, oy kullanmaktan başka yollardan da gerçekleştirilebileceğini vurgulamak ve ülkede demokrasinin daha da gelişip güçlenmesini sağlamak amacıyla sivil toplum kuruluşlarına gereken önem verilmelidir. Sonuç olarak bir ülkenin sivil toplum kuruluşları ne kadar bağımsız ve güçlü olursa demokrasisi de o derece güçlü ve gelişmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

Dahrendorf, Ralf (1995). *“Economic Opportunity, Civil Society and Political Liberty”*, United Nations Research Institute For Social Development, 58.

Diamond, Larry (1994). *“Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation”*, Journal of Democracy 5: 4–18.